

Beszélgetés a tehetségről

tehetséges emberekkel

A Baranya Megyei Pedagógiai Intézet 1988. áprilisában háromnapos rendezvényt tartott a tehetség felismeréséről és gondozásáról. A program egyik színpontja az a pódiumbeszélgetés volt, amelyen három baranyai (vagy Baranyából elszármazott) szakember, illetve művész beszélt tehetségének kibontakozásáról és saját tehetséggondozó tevékenységéről: BOCZ GYULA szobrászművész, BURGERT RÓBERT kandidátus, a Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát vezérigazgatója és GRASTYÁN ENDRE akadémikus, a POTE Élettani Intézetének intézetvezető egyetemi tanára.

A beszélgetést az ugyancsak Baranyából, tanárként elindult HIDVÉGI JÓZSEF, a Magyar Televízió munkatársa vezette. A következő beszélgetésen három életutat ismerhettünk meg. Az-azonosság annyi bennük, hogy mindegyikük munkásságát környezetük vagy a társadalom kitüntetéssel ismerte el.

● **Melyek voltak életükben azok a csomópontok, amelyek későbbi pályájukat, életútjukat meghatározták?**

GRASTYÁN ENDRE: Másodikos elemista voltam, amikor egy máig ható élményt kaptam, s először éreztem, hogy talán van valamilyen képességem. Egy Petőfi életéről szóló képet láttam, amit aztán az iskolában leírtam. A történet ott folytatódott, hogy kihallgattam a tanító és nagybátyám beszélgetését, ahol a tanító rendkívül elismerően beszélt rólam. Ez az élmény az első megerősítő érzés volt számomra, hogy a világot érdemes jól látni, valamit felfedezni érdemes.

BOCZ GYULA: Egy gyerek nem felezi fel önmagában a tehetséget. Velem elhitették, hogy tehetséges vagyok, mert jól tudtam gyúrni a sarat és jól rajzoltam. S én egyre erősebben hittem abban, amit mondtak nekem. Olyan pedagógussal találkoztam, aki odafigyelt rám, szeretet volt benne, amit én nagyon fontosnak tartottam. Úgy érzem, a tehetség felismeréséhez legfontosabb a szeretet és a szakértelem. Ha van bennem szeretet, odafigyelek, ha van szakértelem, felismerem a tehetséget, és attól kezdve istápolom. A mai napig szükségem van a biztatásra, arra, hogy azt mondják az emberek: tehetséges vagyok. Szükségem van a szeretetre.

BURGERT RÓBERT: Nem is annyira élmény, mint inkább kellemes változás volt, ami végigkísért életemen. Szüleim rám kényszerítették, hogy elhagyjam a falut, s tanuljak. Így korán meg kellett szoknom az önálló életet. Ez azért törés volt. A másik törés az volt, amikor el kellett hagynom Pécsset. Akkor azt mondtam, hogy ami nem sikerült itt, megcsinálom másutt.

● **Életüknek főként az első szakaszában bekövetkezett változások erősítették-e, segítették-e Önöket későbbi útjukon?**

GRASTYÁN ENDRE: Amikor pályaválasztás előtt álltam, minden érdekelt, és nem volt határozott elképzelésem, hogy mi szeretnék lenni. Az érettségiző fiúk többsége éretlen a pályaválasztásra. Mivel Sopronban éltem, apám az erdőmérnöki főiskolára szeretett volna küldeni, de ezt az egyet kifejezetten nem akartam, másrészt bizonyos filozofikus tárgyak iránti érdeklődésem bírt rá, hogy négy félévet eltöltsek a pápai teológián. Ennyi idő alatt rájöttem, hogy ez a pálya nem nekem való. Olyan pályát akartam választani, ahol másokon segíteni tudok. Egy orvospszichológiai könyv és egy tanárom hatására százyolcvan fokok fordulattal kezdtem szemlélni a világot. S ez az élmény hozott a Pécsi Orvostudományi Egyetemre, ahová már kifejezetten azzal a szándékkal jöttem, hogy gyakorló orvos leszek. Tehát útkeresésben határozott tanácsot és segítséget nem kaptam, és az az érzésem, nem is lehetett adni. Több lehetőséget, szabadságot kellene adni a gyerekeknek, hogy dönteni tudjanak. A kipróbálás lehetőségét kellene nyújtani számukra. Ennek persze sok a kockázata, amit nem merünk vállalni.

● **Burgert Róbert nevét a Bábolnai Állami Gazdaságban végzett tevékenysége tette ismertté. De tudjuk, voltak pécsi évei is. Kettéváltak-e az Ön életében ez a két hely, vagy ez is útkeresés volt?**

BURGERT RÓBERT: Természetesen folyamatnak tekintem. Az esetek többségében olyan helyzetre van szükség, hogy szorítóba, nyomás alá kerüljön az ember. Engem mindig az segített, hogy valamit tegyek, hogy bizonyítsak. Én az

ellenségeimnek köszönhetem a mai helyzetemet. A magyar embernek különösen kell, hogy nyomás alá kerüljön, nekem ez a tapasztalatom.

BOCZ GYULA: Az én életemben is valami hasonló dolog játszott szerepet. Ha úgy igazán kikap az ember, még jobban meg akarja mutatni, hogy ő ember, és nem azért született, hogy tébláboljon, hanem tennie kell valamit. S minél nagyobb az ellenállás, engem annál jobban, annál erősebben készítenek a cselekvésre, és le tudom küzdeni, s mindig nagyobb eredmények születnek. Sok olyan dolog volt az életemben, ami sértett, bántott, ami arra készítette, hogy még nagyobb, még keményebb követ faragjak, hogy megmutassam, nem olyan vagyok. Erre nem mások, hanem elsősorban magam miatt volt szükség.

● **Tehát a bizonyítási hajlam vagy képesség elég erős motiváló tényező lehet, hogy az emberekben lévő képességeket teljesítményre mozgósítsa. Visszaemlékezve iskoláikra, volt-e olyan tanárunk, aki végül is azzal az útbagazítással, hogy „te fiam, képes vagy erre”, mögéjük állt?**

GRASTYÁN ENDRE: Volt olyan tanárom, akit rendkívül szerettem, elsősorban a szemléletmódja miatt, s nem azért, hogy elismert vagy nem. Ez volt az a másik tényező, amely erre a pályára hozott, mert gondolkodásban hasonló típusú volt, mint én, ezért rá tudtam hangozódni. Hangsúlyoznom kell, hogy egy pálya sikerében a belső élményeknek, a cselekvés saját motiváltságának – nem a külső elismerés motivációjának – van döntő jelentősége. Például ilyen a felfedezés öröme (akkor is, ha nem nagy dolgokról van szó). Ez tartott a pályán, s nem a külső elismerés, mert az hamis is lehet.

BURGERT RÓBERT: Példaképre nekem mindig szükségem volt. De nem mindig ugyanarra egész életemben, hanem a különböző helyzetekből adódó példaképre. Most is szükségem van rá.

BOCZ GYULA: Az általános iskolában volt egy tanárom, aki sok mindenhez értett. Ő egyszer elvitt magával rajzolni, ami igen nagy hatással volt rám.

● **Önök akkor futottak be igazán, és érték el sikereiket, amikor egy erősen központilag szervezett országban az átlagtól való eltérés lehetőségét csak kialakítani lehetett. Önök mit tartottak legfontosabb-**

nak: hogy érvényesíteni tudták vágyaikat, vagy inkább önmegvalósítási kényszernek tartották?

GRASTYÁN ENDRE: Az én munkám nem sértett állami érdekeket, s jó főnököm volt, teljes szabadságot élveztem a munkámban.

BURGERT RÓBERT: Bármennyire is kényszerített a bürokrácia, amely az átlag felé szorított, valahogy mindig kitörttem belőle. Most is ilyen renitens ember vagyok.

● **A kreativitás, az állandó cselekvésre készíttetés, az ötletgazdagság megadta-e mindig a következő lépésre a választ, vagy kellő intelligenciával tolerálták a környezet hatásait?**

GRASTYÁN ENDRE: Számomra a teljesítmény nem volt egyenletes. Hogy ebben mi játszott szerepet, nem tudom. Vannak periódusok, amikor jól megy a munka, s van, amikor nem, hiába erőlteti az ember, nem jön semmi jó ki belőle.

BURGERT RÓBERT: Semmi sem lineáris, minden ciklikus. Így van ez a természetben, amely nem hallgat a mi naptárunkra, a százalékokra meg különösen nem.

● **Önök ketten egy-egy intézmény vezetői is. Önökre emberek vannak bízva. Kit tartanak tehetségesnek? Milyen tulajdonságokra figyelnek oda?**

GRASTYÁN ENDRE: Nehéz rá egyértelmű választ adni, mert egy szakmán belül is különböző képességek vannak. Egy ember valami olyant tud csinálni, amit rajta kívül senki más. Két lehetőség van: az ember vagy elkezd irigyelni, vagy támogatja. De a főnök is sajátos alkat. Két képesség áll szemben egymással. A divergens és a konvergens gondolkodási típus. Az egyik nagy számban gyűjti az adatokat, hogy majd ezekből kiragadják az összefüggést, a másik végtelen precizitással, szigorúan egyetlen pontra irányítja figyelmét. A két gondolkodó ember kiegészíti egymást, s a tudományban mindkettőre szükség van. A jó vezető, ha másképp nem megy, tudatosan kényszeríti magát, hogy a másik típusú képességet felismerje és képezze.

BURGERT RÓBERT: Az az én emberem, akit meg tudok gyűjtani. Ha nem sikerül, meg kell tőle szabadulni. Mi két fő szakmát becsülünk: egyik biológiai (állatorvosok), másik gépészeti. Az átlagos ember, aki mindenhez és semmihez nem ért, az az agrónómus. Gödöllőre azért járok

tanítani, hogy alkalmam legyen találkozni az utolsó évjárattal, és kinézzem: kit lehet meggyújtani. Akkor elviselem a hibáit is. Minden emberben van valahol legalább egy pont, amiben ő több, mint az átlag. A menedzser művésze, hogy felismerje ezt a képességet, és ebben versenyeztesse, terhelje a kiválasztottat. Egyetlen nemzeti vagyunk van, az, ami az emberekben van. Azt kellene kiaknázni.

● **Teljesen Önön múltott, hogy Bábolnára csak ilyen meggyújtható emberek kerültek?**

BURGERT RÓBERT: A sok szabály alól mindig lehetett kibúvót találni. Az a baj, hogy az iskolában nem kezdjük el elég korán szelektálni a gyerekeket aszerint, hogy ki mihez ért.

● **Talán az iskolarendszerünk nem elég alkalmas erre?**

GRASTYÁN ENDRE: A tehetség gondozás rendkívül igényes és szerteágazó feladat, különösen extraképességű gyámoltalan emberek esetén. Őket meg kell védeni a közepszerűség agressziójával szemben. Aki nagyon közepes eredménnyel mindent akarnak. Ezek a tudományban nagyon veszélyesek. A tehetséges emberek sokszor igen előnytelen vonásokkal rendelkeznek, a tehetség nem feltétlenül jár együtt morális tartással.

● **Bocz Gyula hogyan látja a művészetben a szürkék és a tehetségesek viszonyát? Kapnak-e kellő védelmet a tehetségesek?**

BOCZ GYULA: Művészi pályán a közepszerű emberrel, sajnos, semmi probléma nincs, úgynevezett elfogadott művészé válik. Hogy művész-e, azt nem tudom. A kíváncsi ember, akit erőteljesen hajt a megismerés, olyasmint cselekszik, amit bizonyos időpontban nem fogadnak el; az ilyen ember nem kap elismerést.

● **Milyen az utánpótlás, a fiatalok helyzete?**

BOCZ GYULA: A tehetséges gyerek sajátosan, a maga módján látja a világot, de ezt a sajátosságát már az iskolában kiölik belőle, mert a felnőttek mondják meg, hogy mit, hogyan csináljon. Ha harminc gyerekből egy nem úgy rajzolja a köcsögöt, mint a többi huszonkilenc, arra oda kellene figyelni, s szeretettel, szakértelemmel segíteni. Ne kényszerítsük arra, hogy ő is a többi huszonkilenc módjára csinálja! Akkor előbbre jutnánk. Az kell-e nekünk, hogy mindenki egyforma legyen? Én nem vagyok sehová elkötelezve, ezért azt

csinállok, amit akarok, de ha valaki tartozik valahová, annak már megmondják, mit és hogyan csináljon. Én ilyen művész nem akarok lenni. Az lenne a jó, ha a gyerekeket nem kényszerítenék ilyen cselekedetekre.

● **Kerültek-e életútjuk során olyan zsákutcába, hogy az megint hitüket saját képességeikben?**

GRASTYÁN ENDRE: Velem jó néhányszor előfordult, méghozzá nem is a külső sikertelenség miatt. Ez a bizonyos ciklikussággal függ össze. Típustól függ, hogy ezek a ciklusok mennyire sűrűek, s belejátszik a társadalmi el nem ismerés is. Ha az embert támadják, védekezik, de ha alapvetően elutasítják, kétségbeesik.

BURGERT RÓBERT: Nekem gyakran nem sikerültek az elképzeléseim. Amikor valami egyből sikerült, kételkedni kezdtem. Nincsenek életemben szakaszok, hogy ez most szép, ez most rossz. A kudarc nálam mindig jelen volt.

GRASTYÁN ENDRE: Az ember önmagában kételkedik, ez természetes.

BURGERT RÓBERT: Marxtól azt tanultam, hogy mindenekfelett kételkedni kell. Nem azt mondta, hogy kételkedni lehet, s nem azt, hogy csak hinni lehet, hanem azt, hogy kételkedni kell. A gyerekeket meg kellene tanítani kételkedni. Nem biztos, hogy rossz gyerekeket kapnánk. Merjenek mindenekfelett kételkedni.

● **Burgert Róbert bukott emberként ment el Bábolnából. Mivel magyarázható, hogy hamarosan igazgató lett egy másik területen? Szerencse, képesség vagy mecénás játszott szerepet ebben, vagy volt olyan ember, aki meg tudta gyújtani? A tehetség mellett van-e szerepe a szerencsének?**

BURGERT RÓBERT: Én bukott embernek nem tartottam magam, a légkör nem kedvezett nekem. Kerestem magamnak a lehetőséget, ahol jobb körülmények között dolgozhatok. Így kerültem Bábolnára, ami akkor csődben volt. Vonzott ez a vállalkozás. Tudja az ember magát újra és újra starthoz állítani.

● **A három életút meghallgatása után kialakulhat az a kép is, hogy az iskola az Önök életútjának, tehetségük kibontakozásának talán gátja is volt, vagy legalábbis nem segítette azt. Nem tudnának valamilyen tanácsot adni, hogy a pedagógusok ne pesszimizmussal menjenek el innen?**

GRASTYÁN ENDRE: Azt hiszem, rossz hangsúlyokat

használtunk, ha úgy tűnt fel, hogy az iskola nem játszott szerepet az életünkben. A negatív példák mellett nagyon sok pozitívum volt. Az, hogy valaki nekem túl fiatalon ajánlott egy filozófiai művet, jó is volt, meg rossz is. Mindenesetre elkötelezett az absztrakt gondolkodás mellett. Kevesebb volt a negatív élményem, s ma is végtelen hálával gondolok első elemista tanítónőmre, mert benne dominált a szeretet.

BURGERT RÓBERT: Tanácsot nem tudok adni a pedagógusoknak, de érdemes lenne meggondolni, hogy a pedagógiában nem követtük-e el ugyanazt a hibát, mint a gazdaságban, hogy állandóan a mennyiséget erőltetjük. Ahol a közösségek jók, ahol az emberek megismerik egymást, ott a gyerekek jobb indítást kapnak. Ha egy peda-

gógus ötven-hatvan gyerekkel foglalkozik, ott elveszik a személyes kapcsolat. Az a jó, ha a pedagógus a lelkét is ismeri a gyerekeknek. Az más kérdés, hogy például a legjobb matematikus tanítsa a matematikát, de a személyes kapcsolat fontos.

BOCZ GYULA: Én csak a szeretetet tudom hangsúlyozni.

GRASTYÁN ENDRE: Mi az iskolában nem tanítjuk a képességfejlesztést. Az ötvenes években az volt a vélemény, hogy nincs buta gyerek, csak rossz pedagógus. Ha jó a pedagógus, akkor mindenkit egyformán tökéletesen meg tud tanítani. Az emberi képességek között azonban óriási különbségek vannak, és gyakorlatilag ezzel a pedagógus mindennap különböző módon találkozik. De az egyetemen ma nem tanítjuk a képességfejlesztést.

BERNÁTH JÓZSEF

Az iskolai gazdálkodás nehézségei

Két évtizede foglalkozom gazdálkodási ügyekkel. A leglényegesebb észrevételem: húsz év alatt soha sem dűskálhatott anyagi javakban az oktatásügy, a szükséglet szerinti gazdálkodás helyett mindig szükséggazdálkodást folytattunk.

Fiatal tanárként nem lehetett olyan kérésem (könyv, színes papír, vaktérkép stb.), amelyet az iskola gondnoka ne teljesített volna. Ma már nehezen kideríthető, hogy nem azért-e, mert az iskola fenntartója a Belkereskedelmi Minisztérium volt, s mint ismeretes, a nem művelődésügyi tárcához tartozó iskolák ellátottsága ma is sokkal jobb.

Később igazgató lettem, és iskolánk önállóan gazdálkodott. Rengeteg „beléget” kellett aláírnom naponta. Ekkor ismerkedtem meg azzal, hogy a költségvetésnek van dologi és bér része, van átmeneti és tartós bérmeztakarítás.

A bevételeket fillérre pontosan teljesíteni kellett. Nem volt baj, ha túlteljesítettük. Viszont a kiadásainkból megtakarításra ösztönöztek bennünket. Hány szóváltás adódott ebből köztem és a gazdasági vezető között, aki

abban volt érdekelt, hogy mindenáron takarékoskodjék. Eszerint kapott fizetés-emelést, jutalmat. Ebben az időszakban mégis ki tudtuk festetni az iskolát minden évben, mód nyílt nagyobb értékű gépek, bútorok vásárlására is. Igaz, a hetvenes években élte fénykorát az Egy üzem, egy iskola mozgalom, s ennek révén is szépültek, csinosodtak az iskolák. Gyakran látott az ember faburkolatot az osztályokban, a folyosókon; a jó öreg vas-kályhákat olajtüzelésűek váltották fel, felmértük és némi-képpen javítottuk is a pedagógusok élet- és munkakörülményeit, egyre-másra nyíltak a szaktantermek az általános és a középiskolákban.

Olyan iskolában dolgoztam 1980–1984 között, amely teljesen önállóan gazdálkodott. Gazdasági vezetőmmel elsőként azt vizsgáltuk meg, honnan teremthetünk elő annyi pénzt, amennyi lehetővé teszi az ugrásszerű fejlesztéseket intézményünkben. Ezzel egyidejűleg megkaptunk a tanácstól minden pénzt, ami az iskolának járt. Ezt követte az örömteli tervezés. A pénzből sikerült öltözőket, zuhanyozókat épít-